

ХОТИН-ҚИЗЛАРНИНГ ИЖТИМОЙИ-СИЁСИЙ ҲАЁТДАГИ ЎРНИ

Шомуродова Шахло Баходир қизи

Термиз давлат педагогика институти

Филология факултети,

Ўзга тилли гуруҳларда рус тили йўналиши

1 босқич, 102 гуруҳ талабаси

***Аннотация:** ушбу мақолада Янги Ўзбекистонда хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш бўйича амалга оширилаётган ислохотлар ҳақида фикр юритилади.*

***Калит сўзлар:** хотин-қизлар, гендер тенглик, жамият, ҳуқуқ, қонун, ислохот.*

***Аннотация:** в данной статье рассматриваются реформы, проводимые для повышения общественно-политической активности женщин Нового Узбекистана.*

***Ключевые слова:** женщины, гендерное равенство, общество, закон, закон, реформа.*

***Abstract:** this article discusses the reforms implemented to increase the socio-political activity of women in New Uzbekistan.*

***Key words:** women, gender equality, society, law, law, reform.*

БМТ ҳисоботида кўра, аёлларнинг жамиятдаги ўрни ва ўрни масаласи бугунги куннинг глобал экологик ва иқтисодий муаммоларидан кейин иккинчи ўринда туради. Биз фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараёни замонавий дунёда эркак ва аёл ролининг муқаррар ўзгаришига олиб келишини, аёллар

қарорлар қабул қилишда тобора кўпроқ иштирок этаётганини, гендер тенглиги ҳар томонлама ҳимоя қилинаётганини, унинг этник ва ижтимоий-маиший-ижтимоий манфаатларини кўриб чиқамиз. маданий жиҳатлари ҳисобга олинади. Эркак боқувчи бўлган оиланинг илгари бузилмас шакли ўз шаклини ўзгартирмоқда.

Аёл оилада тенгликка, турмуш ўртоқлар ўртасида мажбуриятларни уйғун тақсимлашга интилади. У янада мустақил бўлди, ўзини нафақат оилада, балки ундан ташқарида, касбий соҳада ҳам амалга ошириш истаги бор эди. Энди аёл илгари фақат эркаклар кўриши мумкин бўлган позицияларни эгаллайди. Ва ҳатто "шиша шифтини" сақлаб турганда ҳам, аёл юқори лавозимларда ўз мавқеини тобора мустаҳкамламоқда. У ўзининг мулоқот қобилиятлари билан юқори чўққиларга чиқади.

Эркаклар аёллардан тажовузкор, вазифага йўналтирилган хатти-ҳаракатлари билан ажралиб туради, бу бизнинг замонамизда талаб тобора ортиб бораётган бошқарувнинг янги моделига мос келмайди. Бироқ, шу билан бирга, кўпроқ мос келадиган мулоқот қобилиятига эга бўлган аёллар бошқарув муҳитига кира олмайди, чунки улар эркаклар томонидан ўрнатилган рецептлар ва кучли жинсий алоқа билан бевосита мулоқот қилиш, иқтисодий шериклик ўрнатиш ва бунинг учун уларнинг алоқа моделларини қабул қилиш зарурати билан дуч келишади. .Ва эркаклар муҳитига кириб, аёллар мақом ва ҳокимият учун рақобатга қўшиладилар, бунинг натижасида улар ўзларининг ўзига хос алоқа усулларини йўқотадилар, бу ҳатто уларга гендер стереотиплари томонидан тайинланади.

Ролларнинг бундай чалкашлиги "икки томонлама боғланиш" деб номланади, агар сиз атрофдаги ижтимоий шароитлар туфайли бир турдаги хатти-ҳаракатларга мос кела олмасангиз ва турли хатти-ҳаракатлар ўртасида маневр қилишга мажбур бўлсангиз. Нафақат меҳнат соҳасида, аёл эркакка етиб олишга интилади, балки оилада ҳам бу жараённи кузатамиз. Замонавий жамият учун иккита ишлайдиган ота-онаси бўлган оила модели янада жозибали ва

замонавий воқеликка мос келадиган кўринадди. Ота боқувчи, она эса уй бекаси бўлган ан'анавий оила модели ўрнини шериклик ва тенглик ҳукм сурадиган бошқа оила модели эгалламоқда. 21-аср аёли унинг бахти учун ҳаётининг асосий соҳалари, яъни оила ва ишни бирлаштириш кераклигини тушунади. Шу билан бирга, ҳар хил роллар бир-бири билан кесишмаслиги учун уйғун тарзда бирлаштиринг ва аёл ҳаётнинг барча соҳаларида ўзини тўлиқ англай олади.

Маълумки, 2019 йил 2 сентябрда қабул қилинган “Хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида” Ўзбекистон Республикасининг қонуни хотин-қизларнинг жамиятдаги ўрнига қаратилган ҳуқуқий ҳимоя, ҳуқуқий кафолат сифатида маъқулланганди.

Қувонарли томони шундаки, минг йиллардан буён жамиятда аёл ва эркек ўртасидаги тенгсизлик ва уни ҳал этиш масаласи ҳамisha долзарб бўлиб келган ҳуқуқий муносабатларнинг нечоғлик долзарблигига қаратилган қонундир. Жумладан, қонуннинг 1-моддасида қайд этилганидек, қонуннинг мақсади хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятларни таъминлаш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

Тўғри, ҳозир биз яшаётган давр янгиланаётган Ўзбекистоннинг ислохотларида инсон манфаатларининг устунлигига қаратилган бир пайтда, ҳали ҳам оилавий низоларнинг жуда катта қисми эркеклар томонидан аёл ҳуқуқларининг тан олинмаслик ҳолатлари шунингдек, айрим ҳолатларда жамиятда ҳам хотин-қизларнинг ҳуқуқ ҳамда имкониятларига етарлича аҳамият берилмаётгани ҳақиқатдир.

Ана шундай салбий ҳолатларга қарши мазкур қонуннинг 2-моддасида “Хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ушбу Қонун ва бошқа қонун ҳужжатларидан иборатдир. Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида Ўзбекистон Республикасининг хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларида назарда тутилганидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома

қоидалари қўлланилиши” белгиланган. Шунингдек, қонунда гендер тушунчаси ҳам қайд этилган бўлиб, унга кўра, гендер — хотин-қизлар ва эркеклар ўртасидаги муносабатларнинг жамият ҳаёти ва фаолиятининг барча соҳаларида, шу жумладан сиёсат, иқтисодиёт, ҳуқуқ, мафкура ва маданият, таълим ҳамда илм-фан соҳаларида намоён бўладиган ижтимоий жиҳати кўрсатилган. Демак, гендер тушунчаси фақат аёллар манфаатларини ифодаламайди. Балки ҳар икки жинс вакилларининг ўз орзу ва мақсадлари сари дадил одимлаши, ҳаёт сифатини ошириш учун бир хил имкон бериш кераклигини илгари суради, холос. Айнан ривожланган жамиятнинг талабларидан бири бу эркек ва аёл ҳуқуқлари тенглигининг таъминланишидадир.

Дарҳақиқат, қадим юнон Сукрот, Арасту, Афлотун каби олимлари энг яхши давлат сифатида жамиятда тенглик ва адолат ҳукм сурган полисни назарда тутишган. Энг яхши қонунлар сифатида ҳам барча тенглигини кафолатлаган қонунларни илгари суришган. Эркек ва аёллар тенглиги ғоясини юнон олими Антифонт ўз асарларида қўллаган ҳолда: «Табиат барчани: аёлларни ҳам, эркекларни ҳам тенг қилиб яратади, лекин одамлар инсонларни тенгсиз ҳолатга солувчи қонунларни ишлаб чиқишади», деб таъкидлаган. Шарқ қомусий олимлардан Абу Наср Форобий “Фозил одамлар шаҳри” асарида тенглик ҳукм сурган давлатни фозилликка интилган давлат сифатида қайд этган бўлса, 1791 йилда Олимпия Де Гуж томонидан тайёрланган фуқаролик ва аёл ҳуқуқи декларациясида илк бор аёлларнинг эркин фикрлаш ва ўз фикрини билдириш ҳуқуқига эга эканлиги эътироф этилган. Гендер тенглигининг ҳуқуқий ривожига эътибор берадиган бўлсак, энг аввало, гендер тенгликнинг ҳуқуқий асослари халқаро ва миллий қонунчиликни тарихий-назарий ва ҳуқуқий жиҳатларини таҳлил этиш жоиз.

Албатта, барчамизга маълумки, 1948 йилда БМТ Бош ассамблеяси томонидан қабул қилинган Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясида эркек ва аёлларнинг тенглиги алоҳида эътироф этилган бўлиб, Декларациянинг 1-

моддасида «Ҳамма одамлар ўз кадр-қиммати ҳамда ҳуқуқларида эркин ва тенг бўлиб туғиладилар. Уларга ақл ва виждон ато қилинган, бинобарин бир-бирларига нисбатан биродарлик руҳида муносабатда бўлишлари керак», дея таъриф берилган. БМТ томонидан 1966 йилда қабул қилинган яна бир халқаро ҳужжат – Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг 3-моддасида таъкидланишича, «Мазкур пактда иштирок этувчи давлатлар эркаклар ва аёллар учун ушбу Пактда кўриб чиқилган барча фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлардан бир хилда фойдаланишини таъминлаш мажбуриятини олади». Айнан мазкур халқаро норма “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида” қонуннинг 2-моддасида “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ушбу Қонун ва бошқа қонун ҳужжатларидан иборатдир,-деган модданинг амалий ва ҳуқуқий асосидир.

Демак, юқорида қайд этилган халқаро ҳужжатларни ратификация қилган мустақил давлатимиз халқаро ҳуқуқнинг умумэътироф этилган талабларидан келиб чиқиб ўз миллий қонунчилигида аёллар ва эркаклар тенглиги масаласига жиддий аҳамият беришининг сабаби ҳам асослидир.

Мазкур асоснинг яна бир ҳуқуқий кафолати бу Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 46-моддасида «Хотин-қизлар ва эркаклар тенг ҳуқуқлидирлар», деб белгиланганлигидир. Демак, гендер тенглигининг ҳам халқаро ҳуқуқий ҳам, конституциявий ҳуқуқий асоси кафолатланган. Гендер тенглиги ижтимоий тенгликни ҳам англатади. Бундай тенгликни таъминлаш учун Конституция ва қонунларга зарур қоидаларни киритишнинг ўзи кифоя эмас.

Шу боис ҳам, “Жамиятда ҳуқуқий маданиятни юксалтириш”га алоҳида эътибор қаратилган. Чунки, мана шундай синовли кунларда, яъни карантин даврида ҳам шифокорлар, ички ишлар, ҳатто Миллий Гвардия ходималарининг эркаклар билан елкама-елка туриб ишлашганининг гувоҳи бўлдик. Карантин бўлишига қарамай, тиббий ниқоблар, тиббий кийим-кечак, зарур воситаларни

зудлик билан етказиш учун тадбиркорлик ишларини йўлга қўйишганининг боиси, бирор бир тез тиббий ёрдам кўрсатишда узулишлар, етишмовчиликлар бўлмаганининг гувоҳимиз. Шифокорларимизнинг азалий Гиппократ қасамёди ҳаммага маълум. Куну-тун инсон саломатлиги йўлида хизмат қилган шифокорларимизнинг машаққатли меҳнати эвазига соғайган фуқароларимизнинг хурсандчилигининг ҳам гувоҳимиз.

Ана шундай изчиллик билан амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотлар натижасида жамиятимизда тинчлик ва иқтисодий барқарорлик таъминланмоқда. Кундалик ҳаётини тажриба шуни кўрсатмоқдаки, халқ фаровонлигида, жамият тинчлигида ҳамда иқтисодий барқарорликда эркак ва аёлнинг тенг ҳуқуқлилиги муҳим ўрин тутди. Гендер тенглигини таъминлаш бўйича давлат миқёсида ишлаб чиқилган қонунлар ва дастурлар ҳам муҳим аҳамиятга эга. Ҳатто Жаҳон Иқтисодий форуми (The Global Gender Gap) ўтказган тадқиқот натижаларига қараганда, хотин-қизлар эркакларга нисбатан бир йилда қарийиб 35 кундан кўпроқ ишлар экан. БМТ Болалар Жамғармаси (ЮНИСЕФ) тадқиқотларига қараганда эса, қизлар ўғил болаларга нисбатан бирор ишни бажаришда 35-36 фоиз кўп вақт сарфлар экан. Бу ҳали ҳам дунёда гендер тенглигига эриша олинмаётганлигини кўрсатади.

Шу боис ҳам, 2019 йилнинг 2 сентябрида қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг «Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида»ги қонуни мамлакатимизда гендер тенгликни таъминлашга қаратилган яхлит ва асосий қонун ҳужжати ҳисобланади. Ушбу қонун билан илк бор миллий қонунчилигимизда «гендер» тушунчасига таъриф берилган. Унга кўра, хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятларни таъминлаш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари, ушбу соҳада давлат бошқаруви механизмлари белгиланди. Хусусан, хотин-қизларнинг гендер камситилишига йўл қўймаслик мақсадида Ўзбекистон Республикасида Гендер тенгликни таъминлаш масалалари бўйича комиссия ташкил этилди.

Комиссиянинг асосий вазифалари хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятларни таъминлаш соҳасидаги ягона давлат сиёсатини амалга ошириш, ушбу соҳада давлат дастурларини, миллий ҳаракатлар режаларини ва стратегияларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этиш, ушбу соҳада қилинган ишлар бўйича ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ахборот тақдим этиш, хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятларни таъминлаш ва бу борада халқаро стандартларга риоя этиш соҳасида халқаро ташкилотлар, хорижий мамлакатларнинг тегишли органлари билан ҳамкорликни амалга оширишдан иборат.

Қонуний ҳуқуқ ва эркинликлардан фойдаланишда жинс бўйича камситишга йўл қўймаслик айрим ижтимоий муносабатларга татбиқ этилмайди.

Гендер тенглик жамият ривожига муҳим бўлган ижтимоий муносабатларда долзарб аҳамиятга эга эканлиги бугунги кунда янада яққол намоён бўлмоқда.

Бугун оилада, жамиятда, айниқса, хотин-қизларнинг ижтимоий ҳаётдаги фаоллигини оширишга алоҳида эътибор қаратилаётгани натижасида ижтимоий муносабатларда ҳам, қонунчиликда ҳам катта ўзгаришлар амалга оширилмоқда.

Ҳозирги кунда бутун дунёда руй бераётган глобаллашув даврида хотин-қизларнинг ҳуқуқий эркинликлари, қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш жуда ҳам долзарб масалага айланиб бормоқда. Жамиятда хотин-қизларнинг иқтисодий-сиёсий ҳамда ижтимоий-ҳуқуқий фаолиятини юксалтириш жараёнлари кечиктириб булмас давр талаби ҳисобланмоқда. Аёллар масаласи жамият, ижтимоий муносабатлар, миллатлар, давлатлар, маданият ва цивилизациялар билан узвий алоқада. Бу масаланинг юзага келиши, ривожланиши ижтимоий-тарихий жараёнларнинг бир боскичдан иккинчи боскичга ўтиши билан ҳам боғлиқдир.

Президентимиз Ш.Мирзиёев тақлифига биноан, мамлакат тарихида илк бор Сенат раислигига аёл киши Танзила Норбоева сайланди. Маълумки, ундан

олдин Т.Норбоева Узбекистон Республикаси Бош вазирининг уринбосари, Узбекистон Хотин-кизлар кумитаси раиси булиб фаолият юритган. Мазкур сохадаги конунчилик чораларига тухталадиган булсак, Узбекистонда хотин-кизлар хукукларини таъминлаш ва химоя килишнинг хукукий асосларини янада такомиллаштириш максадида 2019 йил сентябрь ойида "Хотин-кизлар ва эркаклар учун тенг хукук хамда имкониятлар кафолатлари тугрисида"ги хамда "Хотин-кизларни тазйик ва зуравонликдан химоя килиш тугрисида"ги ^онунлар кабул килинди. БМТнинг деярли барча агентликлари, жумладан БМТ Тараққиёт Дастури, БМТ Аҳолишунослик жамгармаси (ЮНФПА), БМТ Болалар жамгармаси (ЮНИСЕФ), БМТ Инсон хукуклари буйича Олий комиссари бошкармаси, БМТнинг Наркотик моддалар ва жиноят бошкармаси, Халқаро миграция ташкилоти ушбу икки конун буйича уз изох ва таклифларини беришди.

Гендер тенглик буйича институционал чораларга келсак, айти пайтда Узбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенати таркибида аёллар хукукларини таъминлаш ва камситишнинг хар кандай шаклига бархам бериш буйича миллий конунчиликда халқаро стандартларни уйғунлаштириш билан

шугулланувчи янги Хотин-кизлар ва гендер тенглик масалалари кумитаси ташкил килинган. Бундан ташқари, меҳнатга оид хукукларнинг кафолатлари ва куллаб-қувватлашни янада кучайтириш, уйдаги зуравонлик қурбонларига ёрдам бериш максадида Зурлик ишлатишдан жабр қурган шахсларни реабилитация килиш ва мослаштириш хамда уз жонига касд килишнинг олдини олиш республика маркази ва Хотин-кизлар тадбиркорлиги маркази, Хукумат хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази ташкил топди. Кейинчалик эса Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази хамда "Маҳалла зиёси" республика укув-услугий маркази негизида Узбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани куллаб-қувватлаш вазирлиги хузуридаги "Маҳалла ва оила" илмий-тадқиқот институти ташкил этилди. Ушбу янги ташкил этилган барча институционал механизмлар Узбекистон Хотин-кизлар

кумитаси билан биргаликда БМТ Конвенциясига мувофиқ аёллар ҳуқуқлари, гендер тенглиги ва хотин-қизларга нисбатан камситишларга барҳам беришнинг ягона яхлит механизмига айланиши масаланинг муҳим томонидир.

Таъкидлаш жоиз, қабул қилинган норматив-меъёрий ҳужжатлар ва амалий чора-тадбирлар Ўзбекистоннинг гендер сиёсати соҳасидаги муҳим қадамидир ва у қонунчилик ҳамда амалиётнинг халқаро меъёр ва стандартларига тулик мос келади, шу билан бирга, уларнинг бир қисми ОБМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича идоралари тавсияларига асосланган. Айниқса, "Хотин-қизларни тазйик ва зуравонликдан ҳимоя қилиш тугрисида"ги Қонуннинг қабул қилиниши муҳим аҳамият касб этди. Ушбу Қонун қўйилган йиллик муҳокамалардан сўнг қабул қилинди. Қонун оиладаги зуравонлик қурбонларига ёрдам бериш, уларга бошпаналар ажратиш, ишонч телефонлари ва нафақат жисмоний зуравонлик, балки психологик ёки иқтисодий жиноятлар бўйича мажбурий жавобгарликка тортиш орқали аёлларни ҳимоя қилиш учун асосдир. Бундай чоралар, хусусан, БМТнинг инсон ҳуқуқлари бўйича идоралари томонидан узок вақт давомида тавсия қилиб келинган.

Қабул қилинаётган чора-тадбирлар мамлакатнинг барча ҳудудлари ва хотин-қизларнинг барча тоифаларини қамраб олиши керак. Хусусан, 2030 йилгача бўлган даврда БМТ Глобал қўйилган тартибининг Барқарор ривожланиш мақсадларини изчил амалга ошириш қўйилган тартибидаги тамойилларни, айниқса, "ҳеч кимни ортида қолдирмаслик" тамойилини ҳисобга олган ҳолда, ҳар хил камситиш шаклларига мойил бўлган хотин-қизларнинг ҳолатига алоҳида эътибор қаратиш долзарб масаладир. Бу ерда мамлакатнинг чекка ҳудудларидаги қишлоқлардаги хотин-қизларга, этник озчилик гуруҳлари, ногиронлар, ОИВ/ОИТСга қалинган аёллар, озодликдан маҳрум қилиш ва чеклаш жойларидаги хотин-қизларга (шу жумладан қамқонхоналар, пансионатлар, қариялар уйлари ва рухий қасалликлар шифохоналари), инсон ҳуқуқлари ҳимоячилари, фуқаролиги бўлмаган шахслар ва қочқинларга асосий эътибор қаратилади .

Айни пайтда БМТнинг Ўзбекистондаги агентликлари уртасидаги ҳамкорлик доирасида гендер масалалари буйича махсус гуруҳ фаолияти йулга қуйилган бўлиб, унинг таркибига БМТнинг деярли барча агентликлари вакиллари киритилган. Масалан, юқорида қайд этилган Конунларга берилган тавсиялар хали лойиха пайтида гуруҳ ишининг бир қисми эди. Ушбу гуруҳ фаолияти мисолида

БМТ агентликлари бошка конун ҳужжатларини ишлаб чиқишда ёрдам беришга доим тайёр. Бундан ташқари, конференция, видеоролик, Ўзбекистон Хотин-қизлар кумитаси қошидаги юридик клиника, ижтимоий тармоқлар каби турли форматларда аёллар муаммолари тугрисида хабардорликни ошириш буйича қўлаб қўйилган кўн тартибидан жой олган. Бу борада "Таракқиёт стратегияси маркази ва бошка нодавлат ташкилотлар билан ҳам фаол ҳамкорликда иш олиб борилмоқда .

Ўз навбатида, Ўзбекистондаги БМТнинг жамоаси айни пайтда барча миллий ҳамкорлар ва бошка манфаатдор томонларнинг кенг маслаҳатлашувлари билан ишлаб чиқиётган "2021-2025 йилларга мулжалланган Барқарор ривожланиш ҳамкорлик дастури" доирасида гендер тенгликни таъминлаш учун мамлакатга ҳар томонлама ёрдам беришда давом этмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар руйхати

1. БМТ: Асосий омиллар. -Т.: БМТнинг Ўзбекистондаги ваколатхонаси. 2001.51-52 бетлар.
2. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти: Гендер тенглик масалалари. Т.: БМТ ваколатхонаси. 2008. 272-273.
3. 2017-2021-йилларда Ўзбекистонни янада ривожлантириш буйича Ҳаракатлар стратегияси. Тошкент, 2017-йил.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2004 йил 24 июндаги қарори. <https://www.lex.uz/acts/308925>.

5. Жамиятда ҳукукий маданиятни юксалтириш миллий дастури. узбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 1997 йил 29 августда қабул қилган 466-сонли қарори.
6. Бебель А. Социализм и женщина. М.: Госполитиздат. 1959. -С.49.
7. Эвелин Б. Лансинг Тошкентдаги "Меридиан" меҳмонхонасида 1998 йил 12 май кунлари бўлиб ўтган "Турмушдаги зуравонлик - А^Ш тажрибасидан" конференциясидаги маърузаси.
8. Эгамбердиева Т. Аёл ва давр. Т.: Меҳнат. 1994. - 6-7 бетлар. 10 Антология мировой философии. М., 1969. Т.1. -с. 322 10.
9. Нерсеянц. История идей правовой государственности. М.: 1993. с.59.
10. Холматова М. Жамиятда аёлларнинг урни (тарихий-фалсафий таҳлил). Экология ва аёл. Фаргона. 2001. 109-110 бетлар.